

УДК 330.341.2

Жукова Л.М.*кандидат економічних наук,**доцент кафедри фінансів та кредиту**Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*

РОЛЬ ДЕРЖАВИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ ГОСПОДАРЧОЇ СИСТЕМИ

Статтю присвячено особливостям економічного розвитку держави у системі забезпечення інституційної стійкості господарчої системи. В рамках аналізу розроблено поняття ефективної інституційної системи, інституційної рівноваги та розвитку інститутів. Доведено, що державі необхідно виконати завдання зі створення інституційної соціально-економічної матриці в Україні.

Ключові слова: держава, інституціональний підхід, економічний розвиток держави, інституційна стійкість господарчої системи.

Жукова Л.Н. РОЛЬ ГОСУДАРСТВА В ОБЕСПЕЧЕНИИ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ УСТОЙЧИВОСТИ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ СИСТЕМЫ

Статья посвящена особенностям экономического развития государства в системе обеспечения институциональной устойчивости хозяйственной системы. В рамках анализа разработаны понятия эффективной институциональной системы, институционального равновесия и развития институтов. Доказано, что государству необходимо выполнить задачу создания институциональной социально-экономической матрицы в Украине.

Ключевые слова: государство, институциональный подход, экономическое развитие государства, институциональная устойчивость хозяйственной системы.

Zhukova L.N. THE ROLE OF THE STATE IN PROVIDING INSTITUTIONAL SUSTAINABILITY OF THE ECONOMIC SYSTEM

The article is devoted the features of economic development of the state in the system of providing institutional stability of the economic system. Within the analysis there have been developed the concept of effective institutional system, institutional balance and development of institutions. It has been proved that the state must perform the task of creating an institutional socio-economic matrix in Ukraine.

Keywords: state, institutional approach, economic development of the state, institutional sustainability of the economic system.

Постановка проблеми. Поглиблення протиріч розвитку сучасної економіки на тлі загострення політичних та соціально-економічних конфліктів на різних рівнях економічної системи актуалізує вирішення фундаментальних питань інституційного статусу держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив інститутів та інституціональних змін на економічний розвиток держави досліджується в працях А. Алчіяна, С. Архієреєва, А. Гриценка, В. Дементьєва, П. Єщенко, А. Задой, І. Малого, Ф. Найта, Д. Нортона, Р. Нурєєва, Ю. Петруні, Р. Пустовійта, А. Ткача, А. Шаститка, В. Якубенка, О. Яременка та інших авторів.

За останні роки в Україні з теми методології інституційного аналізу було опубліковано чимало досліджень. Інституціональні аспекти загальносистемних і конкретно-історичних закономірностей перехідних процесів в економіці України як результат і форма прояву інституціональних основ господарської діяльності було досліджено у праці О. Яременка «Перехідні процеси в економіці України: інституціональний аспект» [1]. Показовою також є праця В. Дементьєва «Економіка як система влади», у якій автор розширює межі неінституційної теорії трансакційних витрат аналізом економіки як системи (інституту) влади [2]. Новаторською в галузі методології інституціоналізму є праця С. Степаненка «Інституціональний аналіз економічних систем», у якій в основу інституційного аналізу вперше покладено цивілізаційну парадигму економічної сфери суспільства для ретроспективного аналізу економічних систем [3]. Зокрема, з позицій системного підходу здійснюється спроба обґрунтувати новий науковий напрям – інституціональну архітектуру у колективній праці Інституту економіки і прогнозування НАН України «Інституціональна архітектура і динаміка економічних перетворень» [4]. Керівник проекту А. Гриценко, розглядаючи архітектуру як «основний принцип побудови зв'язків і взаємобумовленості елементів цілого», проводить паралелі

між поняттями «архітектура» і «структура». Розкриваючи зміст інституціональної архітектури, автори оцінюють суспільство як цілісну систему, що потребує відповідного системного аналізу.

І все ж проблема інституціоналізації економічного розвитку потребує додаткових досліджень. Це зумовлено появою нових методологічних підходів, які дозволяють включити до аналізу економічного розвитку велику кількість чинників, які визначають характер сучасного економічного розвитку та особливості інституційного статусу держави.

Постановка завдання. Інституціональний підхід надає дослідженням економічного розвитку держави міждисциплінарного характеру і дозволяє враховувати соціальні, політичні, демографічні, психологічні, культурні, релігійні та інші чинники розвитку. Не можна пояснити розвиток сучасної економіки без урахування традицій народу, характеру та особливостей політичного устрою, етичних норм, загальної та правової культури громадян, системи панівних у суспільстві цінностей та інститутів.

Виклад основного матеріалу дослідження. В рамках інституціонального підходу господарча система розглядається як певна інституційна структура, яка охоплює закони, правила гри і, що найбільш важливо, певний тип поведінки, відносин і зв'язків. Основні положення інституційного підходу можна представити так:

- зосереджується увага на значущості суспільних установок, культури, соціуму взагалі у формуванні індивідуума, його інтересів, схильностей, способів ведення господарської діяльності;
- економічна поведінка індивіда є результатом стійких стереотипів діяльності, звичаїв і звичок (на відміну від концепції «економічної людини», яка ухвалює рішення виключно на основі розрахунків вигод і збитків);
- як основний об'єкт аналізу розглядається не індивідуум, а інститути: індивід як продукт постійно еволюціонуючого соціального і культурного середо-

вища, що допомагає пояснити творчу і новаторську діяльність людини;

- стан рівноваги не вважається орієнтиром напрямку дії ринкових сил, оскільки економіка є відкритою системою, що постійно розвивається під впливом різних взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих чинників;

- велика увага приділяється взаємодії і конфліктам між індивідумом та владою, при цьому поведінка економічних агентів не зводиться до напрямку підприємницької, комерційної діяльності;

- технологія вважається первинною силою соціально-економічного розвитку держави, причому силою ендегенною, яка розвивається за певними еволюційними законами, що виділяє інституційний підхід від інших, які оцінюють технологію як фіксований екзогенний чинник.

Агентами інституційних змін є різні організації: політичні органи й установи, економічні структури, суспільні та освітні установи і т.д. Ці організації створюються на основі стимулів, закладених в інституційній системі, враховуючи, що результативність їх діяльності залежить від цієї системи.

В рамках аналізу щодо інституційної стійкості господарчої системи розроблено основні категорії, які відображають роль держави стосовно такого підходу. До них належать поняття *ефективної інституційної системи*, *інституційної рівноваги* і *розвитку інститутів*.

Ефективна інституційна система – це система, яка забезпечує економічне зростання, цілеспрямоване на розвиток різних соціальних інститутів (системи ціннісних установок, зразків і норм поведінки, соціальних служб організацій) із упорядкування, формалізації та стандартизації соціальних зв'язків, взаємодії особистостей, відносин між соціальними групами і спільнотами та системами соціального заохочення населення.

Інституційні зміни визначають, як суспільство розвивається в часі, і тому є ключем до розуміння історичних змін. Залежність від траєкторії попереднього розвитку виникає через дію механізмів самопідтримки інститутів, які закріплюють раніше вибраний напрям розвитку.

Динаміка розвитку інститутів характеризується різними видами рівноваги. *Інституційна рівновага (стабільність)* – це здатність системи до збереження своєї якості як фундаментальної основи зняття невизначеності господарчої діяльності в умовах дестабілізуючих впливів зовнішнього та внутрішнього походження. Вона характеризується, крім іншого, наявністю науково обґрунтованих критеріїв формування та розвитку ефективних інститутів для реалізації економічної політики держави.

Ефективність інституту визначається ступенем здатності конкретного інституту реалізовувати функції, властиві власне інститутам. Виділивши ці функції, ми можемо знайти їх кількісну міру, за допомогою якої можна порівнювати і визначати ступінь ефективності різних інститутів. Передусім інститути призначені для того, щоб організувати діяльність суб'єктів певним чином та надати їй стійку форму. Отже, по-перше, *інститут знімає невизначеність* у відносинах суб'єктів, кожний з них посідає своє місце і траєкторію поведінки у певному відношенні, а інститут фіксує це.

Для того щоб інститут зберігав свою стійкість, інтереси суб'єктів, об'єднаних цим інститутом, повинні бути узгоджені таким чином, щоб інтереси одного суб'єкта не обмежували інтересів іншого. Таке від-

ношення сторін характеризується як діалектична тотожність, коли жодна зі сторін не має переваги.

Цей стан можна також визначити як *інституційну рівновагу*. Проте ця рівновага може мати різний ступінь стійкості, оскільки досягти повного узгодження інтересів суб'єктів, об'єднаних цим інститутом, майже неможливо. Тому завжди існує ризик порушення інституційної рівноваги, оскільки у суб'єктів є мотиви до зміни заданої інститутом траєкторії поведінки. Інститут повинен мінімізувати цей ризик, інакше він не збереже свою стійкість. Отже, друга функція інституту – *компенсація ризику*.

Порушення рівноваги завжди супроводжується втратами, вірогідність і обсяг яких мають конкретний кількісний вираз, тобто їх можна оцінити. На основі цієї оцінки ми можемо визначити витрати на компенсацію ризику. Ці витрати, по суті, є додатковими витратами на підтримку рівноваги. Витрати, призначені на підтримку інституційної рівноваги, отримали назву трансакційних витрат. Інститут повинен їх мінімізувати до рівня, необхідного на підтримку самого інституту. Звідси виникає третя функція інститутів – *мінімізація трансакційних витрат*. Якщо ступінь ризику залишається достатньо високим, для його зниження створюються додаткові інститути. Трансакційні витрати в результаті зростають, що свідчить про низьку ефективність такого інституту. Отже, обсяг і динаміка трансакційних витрат є кількісною мірою ефективності інститутів.

Стійкість інститутів не суперечить тому факту, що вони зазнають змін. Отже, можна виділити *переривисту рівновагу* – соціально-економічний розвиток держави у вигляді послідовності періодів інституційної безперервності, що чергуються періодами криз і найбільш істотних змін.

Методологічний і категоріальний інструментарій інституційного підходу цілком придатний для аналізу ситуації та пошуку рішень із формування механізмів узгодження економічних інтересів, виявлення логіки їх інституційного розвитку та характеру сучасних інституційних змін в системі регулювання економіки з урахуванням трансформаційних процесів.

Зауважимо, що зазначені положення теорії інституціоналізму найбільш потрібні саме в умовах трансформаційних процесів вітчизняної економіки, оскільки основою реформ у країні стали перетворення чинних інститутів: державного управління, фінансової системи, прав власності, соціальної інфраструктури.

Перехід від директивної економіки до ринкових засад господарювання та аналіз основних напрямів інституціональних перетворень доводить, що як у першому, так і в другому випадках вкрай потрібне державне регулювання цими процесами. Тим паче, що йдеться про формування нових інститутів та зміни у самій державній владі. Їхне функціонування має бути проаналізованим за умови ринкових відносин, а вплив держави – через певні інститути: державна власність, державне регулювання, соціальні інститути, контроль недержавного сектору економіки, державний бюджет, регіональні бюджети, зовнішньоекономічна діяльність. Такий підхід передбачає виявлення позитивних і негативних ознак впливу на економіку, також підстав і умов формування нових інститутів влади – державної чи змішаної форми існування.

Виходячи з принципової позиції щодо ролі держави у сучасній економіці, слід зауважити, що держава має власні інститути, через які здійснює свою економічну владу. До таких інститутів можна зарахувати [5, с. 82-83]: інститут державної власності,

що складає державний сектор економіки і забезпечує гарантії власного підприємництва; інститут державного регулювання економіки, який розповсюджує свій вплив й на недержавні структури в єдиному механізмі з ринковими важелями регулювання; інститут контролю, зокрема недержавного сектору економіки; інститут податкової системи і фіскальної політики, що концентрує державний бюджет; муніципальні органи влади, які здійснюють економічну владу через структуру підпорядкування; інститут муніципальної (регіональної) влади; інститут зовнішньоекономічної діяльності; інститут соціальної сфери; інститут політичної та ідеологічної влади, який забезпечує як правове поле економічної влади, так і ідеологічне тлумачення політико-економічних дій держави; інститут інформації, принаймні той, що монополізує певну інформацію.

Правомірність такого підходу слід визнати хоча б у тому, що насправді влада цих інститутів є досить відчутною. По-перше, не можна заперечувати зростаючий вплив держави на сучасне економічне життя. По-друге, поряд з ознаками посилення регулюючої ролі держави дедалі поглиблюється підприємницька діяльність держави, яка на сьогодні не обмежується лише так званими суспільними товарами. По-третє, політична влада останнім часом в Україні все наполегливіше втручається в економічне життя. По-четверте, зовнішньоекономічні стосунки все більше підпорядковуються державі як чи не єдиному органу їх регулювання та контролю. Кожний із зазначених напрямів економічної діяльності держави за сучасних умов набуває статусу інституціональних [6]. Дії держави за різними напрямками здійснення її влади можуть свідчити про формування певних інститутів, які посилюють свою значимість в умовах сучасних перетворень.

Розглянемо більш детально першу інституційну одиницю – державний сектор економіки на основі активізації реформ у державному корпоративному секторі та державному банківському секторі [7, с. 35].

1. Державний корпоративний сектор. У процесі реформування системи державних фінансів найменшого прогресу останніми роками було досягнуто у сфері оптимізації фінансів підприємств державного сектору. Ця проблема, попри те, що їй приділено значно менше уваги, ніж проблемам інших складових елементів державних фінансів, є вкрай гострою.

Державні підприємства в більшості галузей мають складне фінансове становище і не лише не приносять доходи державі, а часто, навпаки, потребують значних дотацій з державного бюджету. Очевидно, що така ситуація продукує комплекс негативних наслідків для економіки і для системи державних фінансів.

У державному секторі можна виділити кілька груп суб'єктів господарської діяльності, які характеризуються певними особливостями:

- потужні багатопрофільні державні конгломерати, передусім НАК «Нафтогаз України» та Укрзалізниця;
- інфраструктурні державні підприємства, які забезпечують функціонування всього господарського комплексу, тому комерційний прибуток для них не є головним пріоритетом;
- підприємства реального сектору економіки, які з різних причин ще не були приватизовані.

Перша група підприємств була утворена з метою збереження майнового контролю держави над певною галуззю. Як правило, до складу таких структур входять усі активи, які досі були на балансі певного міністерства чи відомства. У результаті виникли бага-

топрофільні конгломерати, які поєднують не лише різномірні активи, але часто й різні функції. Зокрема Укрзалізниця здійснює, з одного боку, господарську діяльність, з іншого – регуляторну. Подібна модель державних підприємств збереглася в енергетиці, портовому господарстві, газовій промисловості.

У цій групі підприємств варто особливо виділити НАК «Нафтогаз України». Компанія відіграє важливу роль у системі державних фінансів. Попри те, що ця структура формально є підприємством, яке займається господарською діяльністю, на практиці НАК «Нафтогаз України» є своєрідним регулятором грошових потоків у газовій промисловості, на який покладаються також інші функції, зокрема соціальна та регулююча. За допомогою НАК «Нафтогаз України» уряд забезпечує для населення нижчі за ринкову ціну тарифи на газ, а також підтримує промислові підприємства, стримуючи для них ціни на газ і в такий спосіб зменшуючи тиск на їхні обігові кошти.

До другої групи належать підприємства, які забезпечують функціонування інфраструктури. Вони мають забезпечувати рівний доступ корпоративного сектору до якісних інфраструктурних послуг, тому фінансові показники діяльності для них не є пріоритетом. Понад те, зважаючи на високий ступінь зношеності інфраструктури та значні потреби у відповідних інвестиціях, цілком зрозумілим є дефіцит бюджетів таких підприємств. Для цієї групи підприємств бюджетна підтримка є обґрунтованою, оскільки якісна ефективна інфраструктура здатна продукувати значні позитивні макроекономічні ефекти.

До третьої групи належать підприємства, які є стратегічно важливими, тому не підлягають приватизації, а також підприємства, які залишаються у державній власності через те, що уряд неспроможний визначитися з ціною їх продажу або ринкова чи політична кон'юнктура не є сприятливою для їх приватизації. До останніх належать ДП «Дирекція Криворізького гірничо-збагачувального комбінату окислених руд» (КГЗКОР), ПАТ «Одеський припортовий завод» (ОПЗ), ВАТ «Турбоатом», вугільні шахти, обленерго та інші, які періодично виставляються на продаж, проте через занижену оцінку покупцями досі непродані.

2. Сектор державних банків. Цей сектор в Україні є важливим складовим елементом системи державних фінансів. На початок 2014 р. держава в особі уряду володіла шістьма банками (табл. 1). Це значний фінансовий ресурс, який може стати значним важелем соціально-економічної політики уряду [7, с. 38].

Таблиця 1

Капітал та активи державних банків станом на 01.01.2014 р., млн грн (за даними НБУ)

Банк	Капітал	Активи
«Укресімбанк»	18 083,3	94 349,1
«Ощадбанк»	20 455,5	103 568,1
«Родовід Банк»	3 618,4	8 835,6
«Укргазбанк»	4 522,5	23 793,9
«Київ»	787,8	2 119,1
«Український банк реконструкції та розвитку»	81,2	128,9
Разом	47 548,6	232 794,8

Джерело: НБУ

Однак тривалий час потенціал державних банків та їхні проблеми залишаються поза увагою законодавців та урядовців як, зокрема, й у анонсованих реформах. Держава досі не має стратегії управління дер-

жливими банками, відсутнє розуміння їхніх завдань і пріоритетів у здійсненні економічної політики.

Державні банки, зокрема рекапіталізовані за участю держави, отримують з державного бюджету значний обсяг коштів, проте вони не залучені до фінансування державних завдань. Кожний банк вирішує свої поточні завдання і здійснює власну політику.

Наразі політика уряду щодо управління державним банківським сектором є неефективною. Цей сегмент господарчої системи потребує інституційно-правової бази, яка визначала б цілі та засади функціонування державних банків. Очевидно, шість державних банків не можуть ефективно працювати, не синхронізуючи свої кроки. У цьому контексті актуальних напрямів реформ у середньостроковій перспективі обов'язковою має бути реформа політики управління сектором державних банків.

Сучасний розвиток економічних систем потребує все більшої централізації ресурсів і управління ними, принаймні за потребами національної та економічної безпеки країни, її обороноздатності, сталої соціальної сфери, підвищення ефективності господарювання. Конкретно ці процеси виявляються у необхідності забезпечення дії важелів передбачення і послаблення економічних криз, згладжування циклічного характеру економічного розвитку, ліквідації так званих «провалів ринку». Головною метою існування та функціонування державного сектору економіки повинні бути соціально-економічна ефективність та підвищення добробуту населення.

Отже, існування державного сектору економіки може бути визнано об'єктивним процесом сучасності, оскільки, по-перше, вплив ринкового середовища на державний сектор є неминучим; по-друге, розвиток державного сектору мусить відбуватися у напрямі формування системи освіти, охорони здоров'я, культури і мистецтва, соціального страхування тощо; по-третє, грошово-кредитна та податкова системи, бюджетна і фінансова політика в основному є прерогативою держави, однак ринкові відносини позначаються й на них. Тому особливості функціонування державного сектору в нестабільному ринковому середовищі обумовлено як наявністю двосекторної структури національної економіки, так і загальносвітовим досвідом діяльності державних підприємств та інших державних інститутів.

Інститут державної влади у сфері регулювання економіки розглянемо, виходячи з того, що факт поєднання в єдиному механізмі регулювання економіки державних і ринкових важелів є доведеним. Головним завданням регулювання є встановлення пропорційності та збалансованості економічного розвитку. Оскільки за сучасних умов такого збалансування можна досягнути лише співіснуванням ринку і державної економічної політики, то слід зазначити, що при цьому має головувати держава, оскільки саме державі належить створювати такий інститут влади, котрий був би спроможним швидко реагувати на негаразди, що відбуваються в економіці, та знаходити способи їх подолання.

Якщо інститут за прийнятим визначенням є сукупністю формальних, фіксованих у праві, і неформальних, фіксованих у звичаях, традиціях, межах правил, що структурують взаємовідносини індивідів в економічному, соціальному та політичному середовищі, то саме сукупність методів і важелів регулювання дій економічних суб'єктів з боку держави можна вважати певним інститутом. І оскільки йдеться, з одного боку, про економіку (об'єкт регу-

лювання), а з іншого – про державу (суб'єкт регулювання) у певному їх упорядкуванні, то це й є державний інститут економічної влади [5, с. 84].

Здійснення державного контролю як у державному, так і в недержавному секторах економіки свідчить про наявність та об'єктивність функціонування органів контролю за ринкових умов господарювання. В Україні склалася певна система державного контролю діяльності різних сфер економіки, яку здійснюють кілька спеціально створених органів із власними повноваженнями.

Державний інститут соціальної сфери може бути розглянутий так, ніби кожне суспільство вимагає соціального регулювання, під яким зазвичай розуміють гарантування соціальної справедливості та соціальної безпеки населення країни.

На сучасному етапі розвитку України, коли в результаті певних об'єктивних та суб'єктивних обставин ще повною мірою не сформувалось громадянське демократичне суспільство, історичну відповідальність за добробут громадян має нести держава як соціальний інститут організації життя людей. Держава є гарантом впевненості громадян у задоволенні потреб організації суспільства, забезпечуючи стійкість зв'язків та відносин в межах цієї організації. Держава як головна соціальна інституція повинна спрямовувати свої зусилля на реалізацію базових потреб суспільства у сфері культури, науки, освіти, охорони здоров'я, на забезпечення матеріальної життєдіяльності, інтеграцію соціальних груп і колективів, підтримку та збереження духовних цінностей тощо [8].

У такий спосіб соціальна держава, що функціонує як соціальний інститут макrorівня, формує свою структуру та організовує життєдіяльність усіх суспільних сфер, опираючись на конституційні основи. Україна, як соціальна держава, повинна активно впроваджувати соціальну політику, спрямовану на створення умов для всебічного розвитку особистості кожного громадянина, забезпечення реалізації прав і свобод.

Очевидним та унікальним інститутом економічної влади держави є державний бюджет. Це комплекс, що вибирає співвідношення інтересів різних соціальних прошарків населення країни, оскільки видатки державного бюджету виконують функції економічного, соціального та політичного регулювання суспільних відносин. Головною метою бюджетної політики є стабілізація, закріплення та пристосування економічної політики до мінливих умов. З огляду на це конкретними цілями видаткової частини бюджету повинні бути забезпечення соціальних статей бюджету, що покликані пом'якшити значну диференціацію соціальних прошарків населення за доходами; дотації окремим сферам економіки; витрати на обороноздатність країни; оптимальне забезпечення адміністративно-управлінського апарату; витрати, пов'язані з відшкодуванням внутрішнього та зовнішнього державного боргу. Важливе значення має і дохідна частина бюджету, головним інструментом наповнення якої є податки. Фінансова політика держави, котра повинна, з одного боку, забезпечити фінансування державних витрат, з іншого – слугувати інструментом регулювання економіки, тобто вона є одночасно таким механізмом, який суттєво впливає на поведінку усіх суб'єктів господарської діяльності. Будь-яка держава приділяє ретельну увагу саме податковій системі країни. Значну роль відіграє механізм співвідношення фінансової і трансфертної політики, що будується на підставі бюджету, у перерозподілі ВВП з метою підвищення ефективності всієї національної економіки [5, с. 85].

В умовах сучасної реальності спостерігається надмірна централізація бюджетної системи. Централізація доходів і видатків державного бюджету призводить до низки негативних явищ. Вилучаючи левову частину доходів до центрального бюджету, уряд послаблює зацікавленість органів місцевого самоврядування у збільшенні доходів за чинними статтями та пошуку нових джерел доходів. Така модель бюджетної системи сформувала пасивні органи місцевого самоврядування, які покладаються на допомогу з держбюджету і не є активними щодо розвитку власних територій.

Особливо важливим завданням у середньостроковій перспективі реформ має стати проведення бюджетної децентралізації. Децентралізація не є ознакою ослаблення центральної влади. Децентралізація – це радше ефективний інструмент поліпшення якості управління фінансовими потоками.

Вкрай важливим напрямом реформи бюджетної системи є *перегляд боргової політики держави*. По-перше, доцільним є затвердження стратегії управління державним боргом органом державної влади, який має відносно сталу каденцію. Ним може бути або Верховна Рада, або президент України. Лише тривалість мандату може бути гарантією стабільності будь-якої стратегії. По-друге, стратегія управління боргом має містити певні обмеження, які стримуватимуть уряд від агресивної і необґрунтованої боргової політики, спрямованої на покриття поточних видатків. По-третє, стратегія боргової політики має містити конкретні та чіткі цілі, завдання, заходи, а також виражені в числовій формі очікувані результати. Лише за таких умов вона може бути ефективною. Це дозволить не лише сформувати зрозумілі орієнтири боргової політики, а відносно об'єктивно оцінювати роботу уряду щодо досягнення відповідних цілей.

Отже, головним завданням реформування боргової політики на середньострокову перспективу має бути ухвалення законодавчого акта, який створив би інституційно-правову базу для функціонування інституту державного кредиту. Крім того, потребують перегляду принципи та пріоритети боргової політики уряду. Існує нагальна необхідність переходу від простого залучення коштів до системного управління державним боргом [7, с. 26].

Подальший аналіз державних інститутів економічної влади виявляє ще один з них – владу муніципальну (місцеву, регіональну). Те питання, чи можна її вважати такою, повинно вирішуватися залежно від того, як побудована система її підпорядкування центральним органам влади і як побудовано систему місцевого самоврядування. Якщо місцева влада має досить широкий діапазон власних дій з приводу регулювання економіки регіону, то дійсно вона перетворюється на певний інститут економічної влади.

Одним із головних факторів, що впливає на статус муніципальної влади, є фінансові ресурси, якими вона може розпоряджатися у регіоні. На сьогодні не припиняються суперечки з того приводу, яку частину акумульованих регіоном ресурсів слід перераховувати до державного бюджету, а яку залишати у регіоні. Предметом дискусії є саме те, чи має місцева влада стати інститутом економічної влади. В основу розрахунків повинні бути покладені місце та роль того чи іншого регіону в економіці країни. Тож якщо досліджувати державні інститути економічної влади у комплексі, то не слід забувати і про муніципальну владу, навіть тоді, коли вона ще не є інститутом, а лише формується.

Однією з основних складових економічної політики держави є зовнішньоекономічна політика – комплекс заходів, який спрямовується на досягнення економікою країни певних переваг на світовому ринку і на захист національного ринку від конкуренції іноземних товарів. Зовнішньоекономічна політика держави може розглядатися як інститут її економічної влади за будь-яких умов. Справа в тому, що майже усі державні важелі впливу на економічний процес країни суттєво впливають і на її зовнішньоекономічні зв'язки, зокрема податкова система, зміни облікової ставки, пільги щодо інвестування тощо. По-перше, від них залежить інвестиційний клімат в країні; по-друге, експортно-імпорتنі операції повинні сприяти виробництву вітчизняних товарів і послуг, руху національного капіталу, ефективному використанню науково-технічної продукції; по-третє – митна політика, яка має бути спрямованою на соціально-економічну доцільність зовнішньоекономічних зв'язків [9].

Вагому роль у забезпеченні інституційної стійкості господарчої системи має інститут політичної влади, який забезпечує як правове поле економічної влади, так і ідеологічне тлумачення політико-економічних дій держави. Питання співвідношення економіки і політики є таким, котре дискутувалося і досі дискутується в економічній теорії, принаймні з приводу того, що тут є пріоритетом. Зауважимо, що співвідношення економіки і політики є ключовим у розумінні особливостей суспільного ладу, визначальним щодо наслідків економічної та політичної діяльності. Від правильного і збалансованого їхнього взаємозв'язку залежить економічний потенціал суспільства, добробут населення, рівень розвитку демократичних процесів, а в цілому – життєздатність суспільно-політичної та економічної системи.

Неправильне розуміння співвідношення економіки і політики є однією із причин хронічної економічної кризи, зниження життєвого рівня населення, хронічного дефіциту товарів народного споживання, інфляції. Усе це відбувається, по-перше, у результаті того, що однобічна орієнтація на економічні фактори, недооцінка, приниження ролі політичної дії призводить до пасивності влади, до посилення некеріваних, стихійних процесів у суспільному організмі. По-друге, зневажливе ставлення до вимог економіки, віра у всесилля політичних рішень і гасел позбавляють політичне керівництво необхідної об'єктивної основи і перетворюють його у царство суб'єктивізму і свавілля. Якщо у першому випадку політика нібито розчиняється в економіці, то в другому – вона відокремлюється від економіки і протиставляється їй.

Отже, економічне життя країни неможливе без певної політичної організації суспільства, якою є саме держава. Політична влада держави заснована на взаємозв'язку дії економічних законів і суб'єктивних дій уряду, тому і виступає у системі економічної влади держави як окремий її інститут.

Висновки. В умовах сучасних перетворень соціально-політичного устрою в державі актуальною є проблема забезпечення інституційної стійкості господарчої системи. У структурі її інститутів головного значення набуває влада держави, яка має власні інститути здійснення (реалізації) економічної влади, що повинна відповідати процесу формування інституціональної економіки. Кожний з цих інститутів економічної влади держави по-різному впливає на соціально-економічний стан країни, але всі вони перебувають у взаємодії.

На сьогодні в Україні досі не склалася ефективна інституційна система, яка б забезпечувала оптимальне використання національного економічного потенціалу та могла б стати основою суспільного консенсусу щодо стратегічних завдань соціально-економічного розвитку. У зв'язку з цим особливо актуальним є питання впливу та активності держави в соціально орієнтованій національній економіці. Держава повинна активно впливати на інституційне середовище, оскільки спонтанне утворення та селекція інститутів рідко показує найкращі, оптимальні варіанти. Навпаки, спонтанність, особливо в умовах високого ступеня невизначеності, може сформувати і зміцнити інститути, що суперечать інтересам суспільства як єдиного цілого.

Різноманіття інститутів може формуватися залежно від того, як відбувається заміна базових інститутів новими. Найдоцільнішим є такий тип перетворення, коли економіка і суспільство загалом відтворюють соціальні та економічні інститути, а також поступово вносять до них зміни.

Отже, державі необхідно виконати завдання створення соціально-економічної інституційної матриці в Україні. Формування такої системи забезпечить можливість збалансованого розвитку базових та нових інститутів, що підвищить стабільність економічної системи і створить необхідні передумови

для підвищення ефективності державного впливу на макроекономічну динаміку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Яременко О.Л. Переходные процессы в экономике Украины: институциональный аспект / О.Л. Яременко. – Х.: Основа, 1997. – 182 с.
2. Постсоветский институционализм: моногр. / под ред. Р.М. Нуреева, В.В. Дементьева. – Донецк: Каштан, 2005. – 480 с.
3. Степаненко С.В. Институциональный анализ экономических систем (проблеми методології): моногр. / С.В. Степаненко. – К.: КНЕУ, 2008. – 312 с.
4. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований / под ред. д-ра экон. наук А.А. Гриценко. – Х.: Форт, 2008. – 928 с.
5. Уманців Ю.М. Механізм економічної політики: навч. посіб. / Ю.М. Уманців, О.І. Міняйло. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. – 436 с.
6. Економічна енциклопедія: у 3 т. Т. 1 / редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.
7. Стратегія реформування системи державних фінансів України: завдання, пріоритети, механізми: аналіт. доп. / О.О. Молдован. – К.: НІСД, 2014. – 48 с.
8. Кривоконь Н.І. Проблеми соціальної роботи та соціальної політики в Україні: навч. посіб. / Н.І. Кривоконь. – Чернігів: Чернігівський державний технологічний університет, 2012. – 320 с.
9. Євтушевський В.А. Корпоративне управління: підруч. / В.А. Євтушевський. – К.: Знання, 2006. – 406 с.